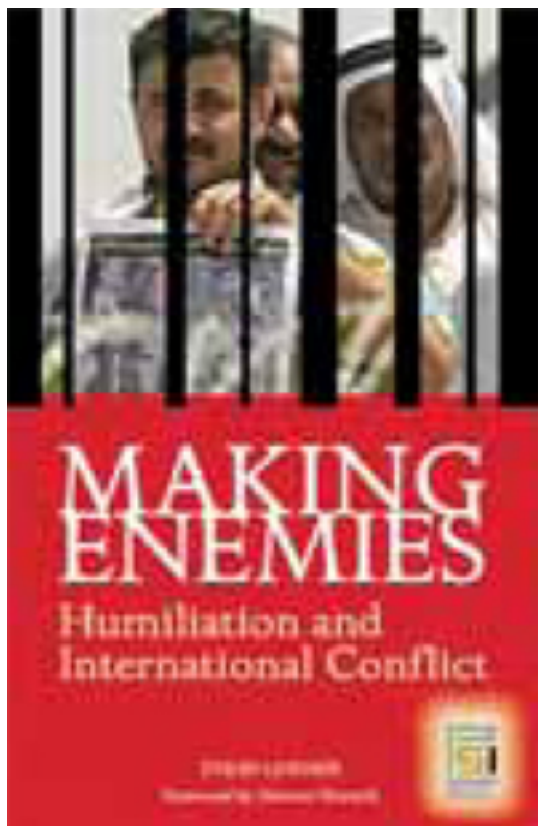

Kampen om verdigheten

Nora Sveaas

Evelin Lindner | **Making enemies. Humiliation and International Conflict** Praeger Security International, London 2006. 220 sider

No matter what they take from me They can't take away my dignity

Michael Masser og Linda Creed

Sangen «The greatest love of all», som Whitney Houston gjorde kjent på 1980-tallet, er sitert på side 93 i *Making enemies*. Det er nettopp de mange og ofte brutale måtene å true og krenke folks verdighet (dignity) på psykolog og lege Evelin Lindner har skrevet bok om, en viktig bok, en inspirerende bok og en meget innholdsrik bok.

I sitt forord skriver Morton Deutsch, en av nestorene i politisk psykologi, at forfatteren både gjennom denne boka og gjennom sitt mangeårige virke som foredragsholder og artikkelforfatter «shows how humiliation – a profound emotion that, unfortunately, has been little studied by psychologists – often plays a critical role in leading to destructive international and interpersonal conflicts» (s. vii).

Våpen for undertrykking

Making enemies bringer leseren til hjertet av debatten om forholdet mellom verdighet og krenkelse, mellom rettigheter og ydmykelse. I dag arbeides det mer enn noen gang på den internasjonale arena med å styrke systemet av rettigheter som mennesker skal ha. Det har skjedd en fantastisk utvikling i løpet av de siste tyve årene, både når det gjelder å definere stadig nye og viktige menneskerettigheter,

og å finne mekanismer for å overvåke disse og sørge for at de overholdes og at de ansvarlige stilles til ansvar for sine handlinger. Personer som har gjort seg skyldige i forbrytelser mot menneskeheten, skal ikke lenger kunne gjemme seg. Det er blitt et internasjonalt ansvar at det reises tiltale, og at de utsatte kompenseres. Samtidig ser vi at det nettopp er krenking av verdighet og brutal ydmyking som utgjør det kanskje viktigste våpenet for undertrykking og umyndiggjøring av mennesker i ulike politiske konflikter.

Evelin Lindner tar i boken utgangspunkt i ydmykelsen, og viser hvordan den på veldig ulikt vis virker inn og preger relasjoner og konflikter på alle nivåer i et samfunn. Det er ydmykelser i nære relasjoner, i forholdet mellom grupper, og ydmykelser som planlagte og utstuderte måter å undertrykke og ødelegge på.

Personlig og globalt

Ydmykelse belyses fra svært mange hold. Et historisk utviklingsperspektiv er lagt på beskrivelsen av overgangen fra et jeger- og samlersamfunn til et jordbrukssamfunn, der likhetsideen ble erstattet av at man skulle kunne legge under seg både mennesker og jord. Dermed ble forskjeller i makt og verdi innført. Her er antropologiske og religionshistoriske perspektiver, og politiske og psykologiske analyser av historiske hendelser. Personlige refleksjoner binder det hele sammen på en av og til uvant, men meget interessant måte.

Midt mellom avsnitt om Versailles-freden og folkemordet i Rwanda finner vi for eksempel kliniske vignetter basert på forfatterens egne erfaringer som terapeut. Men det fremstår ikke som brudd eller som søkte sammensetninger. Snarere belyser det forfatterens fokus på ydmykelse som et fenomen som kan snike seg inn i relasjoner på så mange plan, og medvirke både til de individuelle og de kollektive tragediene.

Hennes perspektiv er globalt, og det er konsekvenser av globalisering som blir belyst, både de gode og de mindre gode. Kanskje særlig hvordan globalisering – på samme tid – kan fremme og ødelegge menneskers opplevelse av verdighet.

Ydmykelse og opprør

Lindner bruker begrepene «egalization» og «globalization». Globalisering gir muligheter for større fellesskap og likhet på ett nivå. I prinsippet skal «den globale landsbyen» bebos av mennesker med samme verdi og samme rettigheter, for rettighetsmekanismene setter ikke grenser ved nasjonalstaten. Gjennom økt kunnskap om hvordan mennesker rundt om på kloden lever, vil mange få en bevissthet om at de har rettigheter som overhodet ikke respekteres, og at de skulle hatt muligheter som de slett ikke har. Dette kan være med på å skape ydmykelse. Forfatteren viser til at så lenge det var en «naturlov» – i hvert fall ikke noe man satte spørsmålstegn ved – at noen alltid må bøye seg i støvet for andre, eller at kvinner slås av sine menn, kunne en kanskje snakke om en slags aksept av tingenes tilstand. I det øyeblikket flere får del i kunnskapen om at mye kan og bør være annerledes, og gjennom media ser de store forskjellene, vil dette kunne skape – på samme tid – både ydmykelse, følelse av å være uverdige, og opprør. Det ene trykker ned, det andre kan trekke opp.

Når mennesker holdes nede

Making enemies er inndelt i tre. De første kapitlene gir en grundig innføring i begrepet ydmykelse og hvordan fenomenet kommer til uttrykk: «Humiliation at work in the mind». Det dreier seg om å forstå ydmykelse som det å rive ned og som det å holde nede. Det trekkes frem sterke eksempler, hentet både fra sivilisasjonens tidlige historie og fra dagens stormaktspolitikk. Det symbolske i å rive ned

minnesmerker eller viktige bygg får for eksempel en helt spesiell betydning når det gjelder å markere makt, styrke egen posisjon og ydmyke og dytte ned motstandere. Et viktig grunnlag for ydmykelsen ligger i at det blir legitimt å holde andre nede. Og denne legitimiteten bunner i forskjeller i verdi. Den som anses for å være mindre verdt, vil også med rette kunne holdes nede. Det problematiske, sier forfatteren, er ikke at mennesker er forskjellige, men at de gis forskjellig verdi. Når mennesker holdes nede, sniker dette seg inn og blir en del av identitet og selvforståelse. Det var derfor en viktig politisk og historisk milepæl da likhet og verdighet ble gjort til bærende ideer i de nordamerikanske og franske erklæringene fra henholdsvis 1776 og 1789, og i alle viktige menneskerettighetsdeklarasjoner siden. Mennesker har rettigheter i kraft av å være menneske, uavhengig av alt annet. Men det finnes altfor mange eksempler på hvordan det å gjøre mennesker uverdige og laverestående (Untermensch) er blitt brukt både som fasiliterende og legitimerende for de største forbrytelsene mot menneskeheten, slik som folkemordene Holocaust, Bosnia, Rwanda og flere.

Terror som respons

Ydmykelser virker i verden, skriver Lindner i bokas andre del, og tegner et tydelig bilde av ydmykelser som et kontinuum, fra tankeløshet og kunnskapsløshet til systematiske krenkelser på individuelt og kollektivt nivå. Denne delen er spekket med historiske eksempler. Forfatteren drøfter inngående forholdet mellom Amerika og resten av verden, og hvordan USAs utenrikspolitikk både direkte og indirekte har ydmyket andre folk, også der motivasjonen har vært å beskytte eller hjelpe. En historie fra Somalia, der nordamerikanske soldater i fredstjeneste var blitt drept og likene mishandlet, brukes til å belyse mulige responser på ydmykelser som hadde skjedd forut, også de i den fredelige tjenestens ånd. Forfatteren viser til hvordan ydmykelser av land og grupper har bidratt til å bygge opp et klima for terrorisme som reaksjon. Og med dette beveger hun seg over til bokas siste del, nemlig om hvorfor ydmykelse ikke virker. Her viser Lindner tydelig båndene mellom tortur som ydmykende strategi og ekstreme voldshandlinger som respons på dette.

Følelsenes atombombe

Dette er en bok som hele tiden beveger seg mellom mange felt, både tidsmessig, geografisk og temamessig. Men den henger sammen og er god å lese. Temaområdet er stort, og kan ved første øyekast virke overveldende, men forfatteren har allikevel vist godt kritisk skjønn når det gjelder utvelgelse av historiske eksempler, referanser til annen litteratur og bruk av anekdoter. Mange av de historiske eksemplene brukes flere ganger, noe som er bra, fordi det tjener til å belyse ulike aspekter. Terrorisme, jødeforfølgelse, Versailles-freden, Rwanda, Irak-krigen og apartheid, Mandela og forsoningsstrategier blir omtalt og analysert flere steder i boka på en måte som gjør bildet bedre og klarere. I all hovedsak klarer forfatteren den vanskelige oppgaven det er å bindre sammen trådene og skape en helhet. Hvert kapittel er forsynt med et sammendrag som på en ypperlig måte refererer stoffet.

Ved noen få anledninger lurte jeg på hvor ansatsene til resonnementer skulle ende, og noen ganger landet de heller ikke helt, men slike småting kan og skal ikke ta fokus fra at Evelin Lindner her har maktet å løfte opp et tema alle vil kjenne seg igjen i, samtidig som hun gir et verktøy til å forstå konflikter både slik de utspiller seg på et globalt og samtidig plan, og slik de utspilles over tid, til og med over generasjoner. Forholdet mellom ydmykelse og voldens spiral blir tydelig belyst og dokumentert. Meldingen som står frem, er klar: Ydmykelse er farlig og destruktivt – selv kaller hun det «the nuclear bomb of the emotions» (s. xiii). Ydmykelse må fordømmes når det skjer bevisst, som i tortur og i andre planlagte, men mer subtile undertrykkingsformer. Men det er helt avgjørende at

man også øker bevisstheten om hva dette dreier seg om – slik at ydmykelser ikke skjer der målet er noe annet – som for eksempel der en skal hjelpe eller yte utviklingsbistand.

Å ydmyke er å rive ned, bryte ned, dytte ned, holde nede – og ydmykelser skaper avmakt og aggresjon. Denne boka er en bok om psykologi i praksis – og gjennom dette en bok om verden, om makt og om fremtid. *Choice: Current Reviews for Academic Libraries*, et ledende forum for engelskspråklige anmeldelser av akademiske publikasjoner, lanserer hvert år en liste over *Outstanding Academic Titles*. *Making Enemies: Humiliation and International Conflict* er i år en av disse.